

ÖNSÖZ

Münevver CEBEĆİ*

Bu özel sayının amacı, Türkiye-Avrupa Birliği (AB) ilişkileri ile ilgili Türkçe akademik yazına katkı sağlamaktır. Avrupa Çalışmaları ve Uluslararası İlişkiler alanında Türkçe kaynak eksikliği, bizleri Türkiye’de Avrupa Çalışmalarının önemli isimlerini bir araya getirerek, daha önce yabancı dergi veya kitaplarda yayınlanmış ve Avrupa Çalışmaları literatürünün bir parçası haline gelmiş eserlerini dilimize çevirmelerini, güncellemelerini- çoğu zaman yeniden yazmalarını -istemeye ve bu eserleri Türkçe yazına kazandırmaya sevk etmiştir. Bu özel sayıda, daha önce yayınlanmış fakat tamamen yenilenmiş ve günümüze uyarlanmış makaleler önemli yer tutmaktadır. İlgili makalelerin yanı sıra, özel sayımız için yeni yazılmış, Türkiye-AB ilişkilerinde güncel meseleleri tartışan makalelere de yer verilmiştir. Bu bağlamda, özel sayımızda bir denge gözetildiğini söylemek mümkündür.

Özel sayımızda yer alan makaleler eleştirel bir bakış açısı ile Türkiye-AB ilişkilerini kimlik, güvenlik ve değerler üzerinden ele almaktadır. BaŐlıktaki “Türkiye ve Avrupa” ifadesi özellikle seçilmiştir. Çünkü, makalelerin hemen hemen hepsi Türkiye-AB ilişkilerinin ötesine geçerek, Avrupa fikri, Avrupa kimliği ve Avrupa ŐüphecililiĐi gibi günümüz Avrupa Çalışmaları tartışmalarının da temel temalarını içeren geniş bir bakış açısı benimsemektedir. Özel sayımız öncelikle Avrupa fikri ve kimliği tartışmaları ve Türkiye’nin bu tartışmalardaki yeri üzerine yazılmış makaleler ile başlamakta, güvenlik-kimlik ilişkisini kuran makalelerle devam etmekte ve güncel meseleleri değerler boyutuyla irdeleyen makaleler ile sona ermektedir.

Avrupa kimliğini bir siyaset aracı ve bir pratik olarak ele alan Başak Alpan, bu kimliğin üzerine inşa edildiği fikri zeminin kayganlığına vurgu yapmakta ve Türkiye-AB ilişkilerinin bu kaygan zemin üzerinden tanımlandığı savını ileri sürmektedir. Farklı dönemlerdeki Avrupa tahayyüllerinin Türkiye-AB ilişkilerini nasıl şekillendirdiğini irdeleyen Alpan, bu bağlamda son dönemlerde ön plana çıkan bir “kale” olarak Avrupa fikrinin temel bir tahayyüle dönüşüp dönüşmeyeceğini sorgulamaktadır. Alpan, Türkiye’nin AB üyeliği tartışmalarının bu tahayyülle etkileŐimini irdelemekte ve Avrupa’nın yaşadığı son dönem krizlerin (Avro ve

* Türkiye ve Avrupa: Kimlik, Değerler, Güvenlik Özel Sayısı Konuk editörleri adına.

mülteci krizleri), bizlere aynı botta olduğumuzu hatırlattığı ve kültürel Avrupa tahayyülünün yerini daha kapsayıcı bir Avrupa fikrine bırakması gerektiği sonucuna varmaktadır.

Farklı Avrupa ve Avrupa Birliği hikâyelerini Osmanlı İmparatorluğu ve günümüz Türkiye'sinin bu hikâyeler içinde konumlandırılışı ile birlikte inceleyen Zeynep Gülşah Çapan, makalesinde Avrupa bütünleşmesinin lineer tarih anlatısını sorunsallaştırmaktadır. Başak Alpan'ın makalesi ile tamamlayıcı özellik taşıyan bu makalede Çapan, tarihyazımı boyutunu ön plana çıkartmakta ve özellikle Avrupa merkezîyetçiliğini sorgulayarak, Avrupa ve Avrupa Birliği projelerini sorunsallaştırmaktadır. Çapan, Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye'nin Avrupa'ya dâhil edilmesi ve dışlanması üzerinden Avrupa'nın sınırlarının tartışılmasını post-kolonyal eleştiri temelinde ele alarak, Avrupa Birliği üzerinden bize anlatılan Avrupa hikâyesinin, çoklu Avrupa anlatılarından biri olduğu ve bu anlatının lineer yapısının bozulması gerektiği sonucuna varmaktadır.

Münevver Cebeci, makalesinde farklı Avrupa anlatılarından biri olan "ideal güç Avrupa" meta-anlatısını AB-Türkiye ilişkileri üzerinden yapı söküme uğratmaktadır. Post-yapısalcı makalesinde Cebeci, AB'nin küresel aktörlüğü tartışmaları etrafında şekillenen "ideal güç Avrupa" meta-anlatısının üç temel epistemolojik pratik üzerinden inşa edildiğini öne sürmektedir: postmodern/post-egemen Avrupa, bir model olarak Avrupa ve normatif güç Avrupa. Bu üç temsilin AB'nin Türkiye ile ilişkilerinde nasıl kullanıldığını anlatan Cebeci, bu bağlamda Avrupa "Öz"ünün, eksik ya da geri görülen Türk "Öteki"si karşısında nasıl ideal olarak yapılandırıldığını, ilgili söylemlerden örnekler vererek ortaya koymaktadır.

"Nasıl bir Avrupa?" sorusunun yanıtını Avrupa şüpheciliği ve bunun Türkiye'deki ve AB-Türkiye ilişkileri üzerindeki yansımaları üzerinden irdeleyen Rana İzci Connelly, makalesinde Avrupa bütünleşmesi ile ilgili farklı algıların AB genişlemesini ve Birliğin Türkiye ile ilişkilerini doğrudan etkilediğini öne sürmektedir. İzci Connelly, bu bağlamda, Avrupa şüpheciliği tartışmalarında başrol oynayan uluslararası göçün, işsizliğin ve sosyal refahın güvenleştirilmesinin Avrupa için yeni Ötekiler yaratarak, bir bakıma "Öteki"nin kapsamını genişlettiğini vurgulamaktadır. İzci Connelly, Türkiye'de Avrupa ile ilgili şüpheciliğin ise ulusal egemenlik ve güvenlik bağlamında ele alındığını ve bunun hem kimlik odaklı hem de reaktif yaklaşımlara yol açtığını belirtmektedir.

Pratik kuramı ve post-kolonyel yaklaşımlardan yola çıkan makalesinde, Bahar Rumelili, Avrupa kimliğinin ve vatandaşlığının, Türkiye'nin AB'ye girme çabaları ve Türk vatandaşlarının AB'den hak talepleri çerçevesinde nasıl tekrar tekrar üretildiğini irdelemektedir. Türkiye'nin AB ısrarının bu açıdan iki yönü bulunduğunu öne süren Rumelili, bunlardan ilkinin Avrupa kimliğinin içerdiği evrensellik-tikellik gerilimini ortaya çıkartmak olduğunu belirtmektedir. Bu bağlamda, Türkiye ve Türk vatandaşlarının AB pratiklerinin Avrupa'nın çok kültürlülük ve özgürlük iddialarına meydan okuduğunu vurgulamaktadır. İkinci yön ise, Türk vatandaşlarının Avrupa devletleri ve AB'ye yönelik hak talepleri, kimlik

söylemleri ve siyasi eylemlerinin Avrupa vatandaşlığının dışlayıcılığına meydan okumasıdır. Rumelili, bize iç-dış ayrımının geçirgenliğini göstermekte ve Türk vatandaşlarının bu pratiklerinin daha kapsayıcı bir Avrupa inşasının ortaya çıkmasına katkıda bulunduğunu anlatmaktadır.

Farklı Avrupa kimliklerinin inşasında güvenlik söylemlerinin kullanılmasını ele alan Senem Aydın-Düzgüt, makalesinde Avrupa Komisyonu ve Avrupa Parlamentosu'nda Aralık 1999-Ağustos 2015 döneminde Türkiye'nin AB üyeliğine ilişkin olarak kullanılan söylemlerin eleştirel bir analizini yapmaktadır. "Medeniyetler çatışmasına deva olarak Türkiye" ve "Avrupa için potansiyel tehdit olarak Türkiye" temsillerini derinlemesine irdeleyen Aydın-Düzgüt, ilk temsil açısından özellikle Türkiye için kullanılan köprü analojisi üzerinde durmakta ve bu söylemin Türkiye'yi tutarlı Avrupa ve Arap-İslam dünyası kimlikleri arasında varlığı iki tarafa da ait olmayan olarak nasıl inşa ettiğini göstermektedir. Aydın-Düzgüt, güvenlik üzerine kurulan bu söylemin Türkiye'nin AB üyeliğini çıkar temelli ele aldığını vurgulamaktadır. Türkiye'nin AB üyeliğine karşı çıkanların ise güvenlik söylemini Türkiye'yi Avrupa için potansiyel bir tehdit olarak göstermek amacı ile kullandığını belirten Aydın-Düzgüt, özellikle göç ve sınır denetimi konuları üzerinden yapılandırılan bu söylemin, Türkiye'nin güvenliksiz sınırlarını ve istikrarsız ve sorunlu alanlar olarak görülen Irak, Suriye, İran ve Kafkaslar ile komşu olmasını ön plana çıkardığını anlatmaktadır.

Türkiye'nin farklı Avrupa tahayyülleri içinde Öteki olarak inşa edilmesine karşı ve yine güvenlik saikiyle geliştirdiği laiklik pratiklerini ele alan Pınar Bilgin, makalesinde güvenlik-laiklik ilişkisini, iç siyaset üzerinden tartışılabilir yapılarının dışına çıkartarak, uluslararası boyutuyla irdelemektedir. Cumhuriyet dönemi Türkiye'sinin sadece iç siyaset kaygıları ile değil, Avrupa ile ilişkilerinde kendi güvenliğini sağlamak amacıyla laikleşmeyi benimsediğini öne süren Bilgin, bu bağlamda literatürdeki boşluğu dolduracak şekilde "uluslararası olan"ı tartışmaya dâhil etmektedir. Avrupa'nın kolonyal dönemlerin uluslararası anlayışıyla ve hiyerarşik bir şekilde ürettiği uluslararası ilişkiler pratiklerinin yapı taşının medeniyet standardı söylemi olduğunun altını çizen Bilgin, Cumhuriyeti kuranların bunun bilinciyle hareket ettiği ve devleti laikleştirmeyi bir güvenlik yaklaşımı olarak benimsedikleri sonucuna varmaktadır.

AB'nin Türkiye'nin demokratikleşme sürecindeki etkisini ve bu etkinin güçlü ve zayıf olmasına yol açan şartları irdeleyen Yonca Özer, makalesinde rasyonel kurumsalcı bir bakış açısıyla AB şartlılığını sorunsallaştırmaktadır. 1999 yılında AB adaylık sürecinin başlamasıyla Türkiye'nin girdiği köklü değişimi iç dinamiklerin yanı sıra, ödülün netleşmesiyle AB şartlılığının olumlu etkisine bağlayan Özer, katılım müzakerelerinin açıldığı 2005 yılından itibaren girilen dönemi ise, demokratikleşmede bariz duraklama dönemi olarak adlandırmaktadır. Bu dönemde şartlılığın zayıflamasını özellikle müzakerelerin açık uçlu bırakılmasına ve bazı Avrupalı liderler tarafından kullanılan imtiyazlı ortaklık söylemine bağlayan Özer, içinde bulunduğumuz ve 2011 yılı seçimleri ile başlayan demokraside gerileme dönemini ise daha çok iç dinamiklerin etkisiyle

açıklamaktadır. Özer bu dönemde AB şartlılığının etkisini yitirmesine vurgu yapmakta ve Birliğin Türk toplumundaki çekiciliğini kaybetmesinin altını çizmektedir.

Çiğdem Nas, AB'nin Türkiye ile ilişkilerinde son dönemde ülkenin Birliğe üyeliği için izlenen yolun dışında yeni bir ilişki biçimi ve buna bağlı yeni bir koşulluluk alanı geliştirmeye çalıştığını anlattığı makalesinde, bu yeni alanın göçün ve hareketliliğin kontrolü olduğunu öne sürmektedir. Nas'a göre, AB'nin vize serbestisini Türkiye'nin Geri Kabul Anlaşması'nı imzalaması ve sınırlarını özellikle Avrupa'ya mülteci akınına önlemek üzere daha sıkı kontrol altına alması şartına bağlaması, Türkiye ve AB arasında karşılıklı fayda üzerinden ilerleyen yeni bir ilişki biçimine işaret etmektedir. Nas, bu yeni ilişki biçiminin Türkiye'nin AB üyeliği sürecine nasıl yansıtılacağına ise tartışmalı olduğu sonucuna varmaktadır.

Türkiye-AB ilişkilerinin 1999-2005 döneminin hız ve cazibesini yitirdiği bu günlerde Türkiye ve Avrupa meselesini kimlik, güvenlik ve değerler boyutu ile tartışan, eski tartışmaları yeniden gündeme getiren ve güncel meseleler ile bir arada irdeleyen bir eseri ortaya çıkarmış ve Türkçe akademik yazına sunmuş olmak bizi oldukça heyecanlandırmaktadır. Özel sayımızın hazırlanması ve yayına girmesinde öncelikle bu fikrimizi onaylayan ve hazırlık aşamasında yazarlarımız ile düzenlediğimiz çalıştay için Marmara Üniversitesi, Avrupa Birliği Enstitüsü'nün tüm imkânlarını seferber eden Enstitü Müdürü ve MJES editörü Prof. Dr. Muzaffer Dartan'a, süreç boyunca bizden maddi ve manevi desteğini esirgemeyen Enstitü Müdür Yardımcısı Yrd. Doç. Dr. Emirhan Göral'a ve özel sayı için bazı makalelerin çevirisini yapan ve yayın sürecinin başından sonuna kadar her detayla ilgilenerken büyük bir özveri ve sabır ile çalışan Avrupa Birliği Enstitüsü araştırma görevlileri ve MJES editör asistanları Ebru Dalğakıran, Fatmanur Kaçar ve Kübra Öztürk'e çok teşekkür ederiz. En büyük teşekkürümüz ise bu özel sayıda bizi yalnız bırakmayan değerli yazarlarımıza.